

PROBLEMI ZAŠTITE POKRETNIH SPOMENIKA KULTURE
PROTIV KRAĐE I EVIDENCIJA PREDMETA SPOMENIČKOG ZNAČAJA
NA PODRUČJU SR HRVATSKE

I

Jedna od karakteristika suvremenog društva je sve veći afinitet i interes za umjetničku i kulturnu baštinu. Obogaćenje novih slojeva stanovništva, stalne društvene transformacije, nastup civilizacije slike, želja za posjedovanjem i pokazivanjem znaka trajanja, čine između ostalog, kulturno-povijesna dobra predmetom do sada nepoznate potražnje. Ta je potražnja, s ekonomskog i društvenog aspekta, sama po sebi zdrava i pozitivna. Ali, kako se ona odnosi na dobra koja su količinom vrlo ograničena, potražnja naglo nadmašuje ponudu i tu su otvorena vrata spekulaciji koje raširenost nadilazi obične konjunkturane varijacije i ulazi u opći razvoj suvremene civilizacije. To je još teže, jer se usporedno sa spekulacijom koja se vodi legalnim putovima razvija nedozvoljena trgovina, temeljena na krijumčarenju. Ovako je jedan svjetski stručnjak okarakterizirao situaciju.

Unatrag nekoliko godina krađa, pljačke i trgovina umjetničkim i kulturno-povijesnim predmetima zahvaćaju manje ili više sva značajna kulturna bogatstva, ubrazno rastu i znače pojavu svjetskog reda. Iz dana u dan kulturno je nasljeđe izloženo sve težoj prijetnji koja dosiže alarmantne razmjere.

Razvoj ove pojave u nas uklapa se u opće značajke kretanja.

Znakovi znatnog porasta i vrlo brze ekspanzije zabranjene trgovine koja je uzrok i pokretač krađa, umnogostručene opasnosti otuđivanja kulturnog nasljeđa zemalja, mobilizirale su međunarodne organizacije na užurbane aktivnosti u suzbijanju tih pojava. Navest ćemo tek neke najznačajnije.

Na 17. zasjedanju Generalne konferencije UNESC-a donesena rezolucija /3.411/ koja je ovlastila generalnog sekretara "da prouči praktične mjere koje bi se mogle poduzeti na nacionalnoj i međunarodnoj razini, kako bi se smanjile opasnosti kojima su izložena umjetnička djela, napose opasnosti od krađe ..."

Još prije toga, tj. na 16. zasjedanju Generalne konferencije u studenom 1970.g., prihvaćena je Konvencija o mjerama koje bi trebalo poduzeti radi zabrane i sprečavanja nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa vlasništva kulturnih dobara. SRF Jugoslavija je ovu konvenciju ratificirala 1973. godine.

Zatim je u rujnu 1972. g. održan u Bruxellesu sastanak predstavnika vladinih i nevladinih međunarodnih organizacija radi prethodnog ispitivanja pitanja koja će proučiti komitet međunarodnih eksperata raznih disciplina /s područja muzeologije, arheologije, prava, policije, trgovine umjetničkih djela, međunarodnog prava i dr./, koji se osobito bave problemom krađe i nedopuštene trgovine. Ovaj komitet sastao se u Bruxellesu u studenom 1973. godine.

Na 40. zasjedanju Generalne skupštine Interpola u Otavi, izglasana je rezolucija, koja s jedne strane teži da uveća osjetljivost međunarodnog javnog mišljenja, a s druge strane da intenzivira borbu protiv krađa umjetničkih djela prikupljajući maksimum odgovarajućih obavijesti da bi se bolje usmjerila akcija policijskih službi. S time u vezi Interpol je poduzeo prvu anketu među zemljama članicama. /Centralnom birou odgovorilo je na anketu do kolovoza 1972. g. 37 zemalja - među njima ne navodi se naša zemlja/. Rezultati ankete podneseni su u izvještaju generalnog sekretara na 42. zasjedanju u listopadu 1973. godine.

I nadalje, Generalna konferencija UNESC-a na 18. zasjedanju u studenom 1974. g. ocijenila je, da bi bilo poželjno, da se usvoji jedan međunarodni instrument, i to u obliku preporuke o međunarodnoj razmjeni originalnih predmeta i primjeraka između raznih zemalja. UNESCO je pripremio prednacrt preporuke s naslovom "Preporuka o međunarodnoj razmjeni kulturnih dobara". Jugoslavenska komisija za UNESCO upravo vrši konzultacije ustanova i

stručnjaka o ovoj materiji, da bi naša zemlja mogla uputiti mišljenje i eventualne primjedbe.

Početak ovog mjeseca Međunarodni centar za konzervaciju i restauraciju kulturnih dobara u Rimu održao je prvi tečaj na temu zaštite protiv krađe i požara u muzejima. Održavanje ovakvog seminara planirao je Centar u svom dugoročnijem programu rada. I nacionalni komitet Međunarodnog savjeta za muzeje u Francuskoj organizirao je prošle godine zanimljiv seminar posvećen pitanjima sigurnosti predmeta u muzejima i aktivnosti mnogih međunarodnih organizacija, osobito Interpola.

Što se u proteklih nekoliko godina poduzima u našoj Republici?

- Razvoj turizma, uz liberalizaciju prijelaza naših državnih granica i pojava ilegalnog prenošenja, trgovine i krađa, bila je materija sastanka koji je organizirao Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu s predstavnicima službe zaštite spomenika, Sekretarijata za unutrašnje poslove, carine i drugih organa i organizacija.

Posebno su godine 1966., s obzirom na Međunarodnu godinu turizma, poduzeli više akcija Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu i služba zaštite, iz bojazni da će se intenzivirati ilegalna trgovina iznošenja u inozemstvo umjetničkih djela i s time povezane krađe, preko Sekretarijata za unutrašnje poslove, carinskih organa i drugih zainteresiranih organizacija.

Na osnovu iscrpne informacije o aktualnim problemima zaštite pokretnih spomenika kulture koji je podnio Sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, Kulturno-prosvjetno vijeće Sabora donijelo je zaključke o pokretanju masovne kampanje - preko Socijalističkog saveza radnog naroda i Turističkog saveza Hrvatske - u odgovarajućim akcijama na čuvanju spomeničke baš-

tine, a od Općinskih skupština je zatražilo da preko svojih organa osiguraju izvršavanje Zakona o zaštiti spomenika kulture. Kulturno-prosvjetno vijeće je također upozeralo vjerske zajednice da poduzmu odgovarajuće mjere za osiguranu zaštitu pokretnih spomenika u sakralnim objektima, sugerirajući pri tom za eventualno nedovoljno osigurane predmete prenos u sigurne objekte, odnosno muzeje, biblioteke i arhive.

Zavodi za zaštitu spomenika kulture treba da u što kraćem vremenu izvrše evidenciju spomenika na svom području, srede postojeću evidenciju i izrade potrebnu fotodokumentaciju.

U slučaju nedovoljne sigurnosti pokretnih spomenika preporuča se zavodima da se što prije uspostavi mreža povjerenika u najkritičnijim područjima, te da ostvare potpuniju suradnju s organima unutrašnjih poslova i carinskim organima u sprečavanju ilegalne trgovine i krađe, kao i da tim organima pružaju stručnu pomoć u osposobljavanju za djelovanje na tom specifičnom području.

Konačno, Kulturno-prosvjetno vijeće apelira na Savjet za zaštitu spomenika kulture Hrvatske, kao i na Muzejski i Arhivski savjet, da posvete osobitu pažnju mjerama za očuvanje fonda pokretnih spomenika, kao i da ustanovama kulture pružaju pomoć u ostvarivanju tog zadatka.

Ovaj prioritetni zadatak evidencije spomenika unijeli su zavodi za zaštitu spomenika u svoje godišnje programe za 1966. g., i za taj zadatak dobili određena sredstva od Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti.

- Republički zavod za zaštitu spomenika kulture koji je prema čl. 48. Zakona o zaštiti spomenika kulture obavezan da vrši nadzor nad provođenjem mjera zaštite na spomenicima u ustanovama kod kojih se nalaze, smatrao je svojom dužnošću da analizira stanje čuvanja, održavanja i prezentiranja kulturnih vrijednosti u muzejima i galerijama SR Hrvatske. Stoga je krajem godine 1971. izradio elaborat "Problemi zaštite spomenika kulture u muzejima i galerijama SR Hrvatske" u kojemu je analitičkom studijom prikazao i naglasio nezadovoljavajuće, čak zabrinjavajuće stanje čuvanja građe u tim

ustanovama, te dao konkretne prijedloge za djelotorniju zaštitu. Ovdje iznesena ocjena u pogledu sigurnosti protiv krađe muzejskih fondova u našoj republici je slijedeća: "Analizirajući sigurnosne mjere u cjelini, treba ustvrditi da su one općenito minimalne i niti izdaleka ne garantiraju zaštitu spomenika od krađe. Kao prvo nema alarmnih uređaja. Analiza čuvarske službe i sigurnosnih uređaja može jasno iskazati poraznu sliku ... Pojava sve češćih krađa, a naročito onih dobro organiziranih pljački u Strossmayerovoj galeriji i Trakošćanu, alarmiraju da se doista više ne smije odlagati osiguranje kulturnih dobara, kako od krađe, tako i od požara, jer se sve većma dovodi u pitanje njihova egzistencija". "Nadalje, potpuno je zapostavljen način osiguranja depoa, na što ukazuje činjenica da samo na ulazu u depo numizmatike Arheološkog muzeja u Zagrebu postoje blindirana vrata, i metalna oplata na vratima depoa u Kabinetu grafike JAZU u Zagrebu. Jedini primjer bolje zaštite proveo je Muzej narodne revolucije u Zagrebu zaključanim rešetkastim vratima od čelika u svim boksovima svog depoa /u planu je postavljanje željeznih vrata na ulazu u sam depo/; Etnografski muzej osigurao je pak prostor svog trezora željeznom rešetkom. Kao što su neosigurani fondovi u depoima, i eksponati u izložbenim dvoranama nisu dovoljno zaštićeni od krađe, čak ni oni u vitrinama, koje su najčešće tako projektirane i izvedene da su predmeti ipak dosta lako dostupni, da su stakla tanka, laljiva, ili nedovoljno učvršćena /zaključava se samo jedan mali broj vitrina/.

Sigurno je da ne treba još isticati kako je ovakva tehnička opremljenost neefikasna da pruži bilo koju ozbiljniju zaštitu kulturnoj baštini sakupljenoj u našim muzejima i galerijama.

Među mjerama za sigurnost muzejskih predmeta specijalnu funkciju ima čuvarska služba. U nas, međutim, kao da se zaboravlja na ovaj momenat, ali objektivne poteškoće oko plaćanja čuvara uzrokom su da vrlo mali broj muzeja ima nešto bolje organiziranu čuvarsku službu. Dapače, ima primjera gdje nema ni jednog stalnog čuvara. To su Gradski muzej Bjelovar, Zavičajni muzej Čazma, Muzej Đakovštine Đakovo, Muzej grada Iloka, Gradski muzej

Korčula, Muzej Krapine i okolice, te Gajev muzej u Krapini, Gradski muzej Križevci, Muzej Moslavine Kutina, Muzejska zbirka Rovinj, Muzej Samobor, Gradski muzej Trogir, Muzej Valpovštine Valpovo, Muzej Županja, Galerija V. Karas Karlovac, Pomorski muzej JAZU Orebić, Muzej radničkog pokreta i NOP za Slavoniju i Baranju Slavonski Brod, Institut za nacionalnu arheologiju JAZU Split, Pomorski muzej Instituta za historijske i ekonomske nauke JAZU Zadar, Dijecezanski muzej Zagreb; čuvanje se u tim muzejima provodi na najrazličitije načine. Budući da muzejom u Valpovu upravlja lokalno Društvo prijatelja starina, čuvarske i druge dužnosti svedene su na dobrovoljni rad, i ne funkcioniraju.

Neorganiziranje ove vitalne službe za život muzeja rezultira apsurdom da dužnost čuvara vrše direktori u Muzeju grada Trogira i u Pomorskom muzeju JAZU u Orebiću, ili kustosi u Muzeju Moslavine u Kutini, Muzeju radničkog i NOP pokreta za Slavoniju i Baranju u Sl. Brodu, Muzeju u Ogulinu te u Institutu za nacionalnu arheologiju JAZU u Splitu. Većina muzejsko-galerijskih ustanova nema organizirano čuvanje na zadovoljavajući način. Veliki broj, tj. 26 ustanova rješava to pitanje tako da čistačice ili drugi pomoćni službenici /npr. kuriri/ vrše čuvarsku službu dok je muzej otvoren. Budući da su muzeji u načelu otvoreni dvokratno, gotovo svaki dan, i da su u nekim slučajevima čistačice paralelno i kuriri, može se zaključiti da takva praksa ne garantira kontinuirani nadzor u izložbenim dvoranama. Pored toga muzeji tretiraju osobe koje prodaju ulaznice kao čuvaru, ili se povremeno angažirani vodiči također smatraju čuvarima /u 4 ustanove/.

Osim toga niti noćno čuvanje muzejskih zgrada i njihovih spomeničkih inventara nije sprovedeno na način koji se zahtijeva. Danonoćno čuvanje ima jedino Vojno-pomorski muzej u Splitu, dok 31 muzej tu funkciju prepušta pazikućama, što se iz mnogih razloga ne može poistovjetiti sa dužnostima noćnog čuvara. U prvi plan iskače Dvor Trakošćan, koji čak situiran na osami, uopće nema noćnog čuvara. No, ipak su do sada Povijesno-pomorski muzej u Rijeci, Galerija Meštrović i Muzej NR u Splitu povjerili noćno čuvanje svojih zgrada poduzeću "Sigurnost" kao specijalizira-

noj organizaciji, i prema dosadašnjim iskustvima ovi muzeji smatraju da je takav način povoljan i pouzdan.

Uviđajući da je nadzor nad zgradom neophodan, neki su muzeji povelili korisne inicijative u povezivanju s organima službe javne sigurnosti. Tako, na njihov zahtjev, službena lica u ophodnji mjestom vode brigu i o muzejskim objektima /Zavičajni muzej Čazma, Muzej Samobor, Muzej Požeške kotline Sl. Požega, Gradski muzej i galerija umjetnosti u Vinkovcima, Muzej radničkog i NOP u Sl. Brodu/. Da bi se postigla što veća sigurnost, kod održavanja povremenih izložbi koje prezentiraju dragocjenosti, pojedini muzeji uzimaju u posljednje vrijeme čuvare s pravom nošenja oružja, i traže pomoć od organa javne sigurnosti - npr. Muzej za umjetnost i obrt i Arheološki muzej u Zagrebu.

Ima i drugih poteškoća i opasnosti za muzejske fondove i same zgrade, koji proističu iz okolnosti da se muzeji nalaze dosta često u objektima s drugim korisnicima ili stanarima koji tu imaju svoje stambene privatne prostorije. U prvom slučaju muzeji tada nisu u mogućnosti da kontroliraju po čitavoj zgradi pojačanu cirkulaciju ljudi koji nisu posjetioči muzeja i koji se nekiput krajnje neodgovorno ponašaju kako prema prostoru, tako i prema eksponatima, legendama i slično.

Svakako je vrijedan osude postupak koji prakticira hotel u Iloku /u sastavu Narodnog sveučilišta/ da se kroz izložbeni galerijski prostor ulazi u bilo koje doba dana ili noći u jednu hotelsku sobu, naravno, bez ikakvog nadzora, odnosno, da se za hotelske potrebe s vremena na vrijeme demontira postav galerije, kako bi se tu smjestili ležajevi za goste.

Treba istaći da čak 20 muzejskih ustanova dijeli zgradu s drugim korisnicima, dok se u sklopu 9 muzeja nalaze privatni starovi. Zbog pomanjkanja prostora dio depoa Galerije umjetnina u Splitu i Etnografskog muzeja u Zagrebu smješteni su tako da su pristupačni kroz stan pazikuće. Prisutnost stanara povećava potencijalno stradavanje od požara ili vode /pucanje cijevi/, kao i opasnost od krađe, ne naglašavajući posebice sva onečišće-

nja, ponekad upravo zagađivanje pojedinih prostora, što vrlo dobro ilustrira lapidarij Muzeja grada Splita, prepun svakojakih otpadaka.

Nešto više od 50 obrađenih muzeja i galerija osiguralo je kod OZ-a svoje spomeničke predmete, ali valja posebno potcrtati da nijedno osiguranje nije niti približno izvršeno na realnu vrijednost. Sigurno je da postoje objektivne poteškoće već samim time što je kod utvrđivanja vrijednosti nemoguće postaviti novčani ekvivalent za spomeničku vrijednost predmeta ili zbirki. U toliko više, kada su u pitanju jedinstveni i nezamjenljivi primjerci naše kulturne baštine. No i u slučajevima, naročito kod galerija koje imaju suvremene umjetničke slike i skulpture, kada je jednostavnije utvrditi tržišnu cijenu umjetnina, i tada se mora odstupiti od punog iznosa osiguranja, jer se ustanove u tom času sukobljavaju s financijskim momentom plaćanja premija. Karakteristično je, da je to jedan od glavnih razloga zbog kojih nisu osigurani fundusi u 31 ustanovi. Krajnje je zabrinjavajuće da između njih ima muzeja i galerija od prvorazredne važnosti: Dubrovački muzej i Umjetnička galerija u Dubrovniku, Muzej Slavonije u Osijeku, Gradski muzej u Varaždinu, Etnografski muzej u Splitu, Povijesno-pomorski muzej u Rijeci.

Osim ove financijske poteškoće, muzeji se nalaze također u neprilici kod osiguranja svog fundusa koji još nije inventiran, jer osiguravajući zavodi u takvim slučajevima odbijaju zaključenje osiguranja.

Ova dva faktora u nekim su muzejima utjecala na parcijalno osiguranje.

Za ustanove koje su provele osiguranje svojih fondova važno je konstatirati da se procjene kreću u mogućnostima plaćanja premija, pa su najčešće zato bliže potpuno simboličnoj vrijednosti, a tek vrlo rijetko pokazuju tendenciju prema nešto većoj valorizaciji.

U konačnici sistem osiguranja ne odgovara specifičnom karakteru spomeničkih materijala, jer tretira spomenik kulture

kao svaki drugi predmet što je ovdje neprimjenljivo, budući da se njegova vrijednost vremenom ne umanjuje nego naprotiv raste". /str. 32-40 i tabela I u navedenom elaboratu/.

- Materiju elaborata s prijedlozima za unapređivanje zaštite razmatrao je i prihvatio Muzejski savjet Hrvatske na V sjednici 10. III 1972. g., kao i Savjet za zaštitu spomenika kulture Hrvatske na svojoj XII sjednici koja je održana 24. travnja 1973. godine.

- S obzirom na važnost problematike, kao i to da se upravo u Zagrebu nalazi koncentriran veliki broj najznačajnijih i najvrednijih muzejskih ustanova, stanje i prijedlozi za djelotvorniju zaštitu muzejskih fondova bili su predmet rasprave na sjednici Prosvjetno-kulturnog vijeća Skupštine grada Zagreba.

- Savjet za zaštitu spomenika kulture Hrvatske donio je 15. studenog 1972. g. Preporuku općinama o nekim bitnim pitanjima zaštite spomenika kulture. U ovom dokumentu, koji je odaslan svim općinama, preporučuje se da "Organi javne sigurnosti i carine trebaју se, dakle, u većoj mjeri nego do sada angažirati na poslovima sprečavanja ilegalnog izvoza, otuđenja ili uništenja predmeta iz spomeničkog fonda. Ove službe moraju za to biti tehnički i kadrovski opremljene i surađivati sa službom zaštite. Zavodi za zaštitu spomenika kulture trebaју: pojačati rad na evidenciji i registraciji spomenika kulture".

- Sve šira pojava devastacija arheoloških nalazišta u podmorju istočne jadranske obale, raznošenje materijala, nedopuštena trgovina i izvan granica naše zemlje, neodgodivo su zahtijevale rješavanje ovih pitanja, pa je Republički zavod za zaštitu spomenika, kao nosilac akcije istraživanja i zaštite hidroarheoloških spomenika u SR Hrvatskoj, na sedam sastanaka i savjetovanja /od 1963-1975./ tretirao spomenutu problematiku. U zaključcima su doneseni odgovarajući prijedlozi za poduzimanje niza mjera i aktivnosti koje bi djelovale na otklanjanje brojnih oblika ugroženosti i osiromašenja podmorskog arheološkog blaga.

- Republički zavod za **zaštitu spomenika kulture upozorio** je također na probleme ubrzanog i drastičnog nestajanja naše vrlo bogate tradicijske narodne baštine svojim elaboratom "Problemi zaštite etnoloških spomenika u SR Hrvatskoj", izrađenim 1969. godine. U spomenutom elaboratu istaknute su mnoge činjenice, faktori i pobude koji rezultiraju pojavom prije svega masovnog sakupljanja građe u komercijalne svrhe /sada već i dobro organiziranog/, s ilegalnim otuđenjem u inozemstvo. Svjestan određenog zaostajanja općenito, u zadovoljenju zahtjeva čuvanja i zaštite tog specifičnog fonda, Republički zavod je definirao konkretne potrebe i mogućnosti unapređenja sustavnog rada na zaštiti etnoloških spomenika.

- U proteklom razdoblju zavodi za zaštitu spomenika djelovali su i poduzimali aktivnosti usmjerene na sprečavanje otuđenja spomeničke baštine na području svoje djelatnosti bespravnog trgovanja i izvan granica naše zemlje, povezivanjem s organima javne sigurnosti i carine. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu stalno surađuje s općinskim sekretarijatom za unutrašnje poslove na određivanju prevnetivnih mjera, da bi se smanjio broj krivičnih djela osobito u toku ljetne sezone, a posebno u odnosu na hidroarheološke lokalitete koji su u tom periodu najugroženiji. Osim toga isti Zavod je 1972. g. upozorio okružnicom nadbiskupske ordinarijate, provincijalate, uprave samostana i crkava u Dalmaciji da važnije predmete sklone i osiguraju od eventualnih krađa i oštećivanja.

Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu u više slučajeva nasilnih provala po usamljenim crkvicama, fizičkog oštećivanja kako same građevine, tako i spomeničkih objekata u njima, te kod devastiranja pojedinih lokaliteta, intervenirao je na način, da su zavodski predstavnici izlazili na lice mjesta, konstatirali oštećenja, izrađivali popise, fotografirali itd., zatim predlagali i sugerirali vlasnicima ili korisnicima spomenika načine popravka i boljeg zaštićivanja samih objekata i predmeta u njima. Zavod je, osim toga, dostavljao prijave nadežnim organima, pokretao krivični postupak, te koristio štampu i društvene organizacije da

upozori na drastične napade na kulturne spomenike i apelira, radi podrške, u sprečavanju takvih ekscesa.

Zavod za zaštitu spomenika kulture u Dubrovniku upozorio je 1974. g. u vezi sa sve učestalijom pojavom krađa, posebnim pismom sve župne urede, kao i imaoce privatnih i javnih zbirki na području općine Dubrovnik, na niz mjera, između ostalog i na mogućnost uvođenja suvremenih signalnih uređaja, kako bi se provela što sigurnija zaštita pokretnih spomenika.

Zavod za zaštitu spomenika u Zadru iz godine u godinu je okružnicama upozoravao župnike da se po seoskim crkvama, često i onima najosamljenijim, skupocjeni predmeti nalaze suviše izloženi i pristupačni. U svibnju 1974. g, primivši zaduženje od Skupštine općine Zadar, Zavod je pregledao sve lokalitete i kritična mjesta s pokretnim spomenicima kulture, kako u muzejima, tako i u sakralnim objektima, te podnio o svom nalazu i uz prijedloge mjera osiguranja, Izvještaj Predsjedništvu SO Zadar.

- Uočavajući vrlo izraziti nedostatak osnovne evidencije pokretne građe umjetničkog i kulturno-povijesnog značaja na teritoriju čitave Republike, nepotpune evidencije arhivske građe izvan arhivskih ustanova, te potpune insuficijencije evidencije bibliotečne građe spomeničkog karaktera koja se nalazi izvan ovih specijaliziranih ustanova, Republički zavod za zaštitu spomenika, održao je u lipnju 1973. godine međuzavodski sastanak-savjetovanje uz sudjelovanje predstavnika Arhiva Hrvatske i Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu.

Razmatramo je stanje, dosadašnji način rada na evidenciji, odnosno inventarizaciji, kao i registraciji pokretnih spomenika kulture, te potreba za sustavnim, planskim radom ujednačenom metodologijom. Zaključci doneseni na tom sastanku utvrdili su, između ostalog, kao prvenstveni zadatak od fundamentalnog značenja za zaštitu pokretne baštine u integralnom smislu, ubrzani, sustavni i programirani rad na osnovnom evidentiranju i dokumentiranju građe koja se nalazi rasprostranjena na terenu

Hrvatske. Uzimajući u obzir važnost problematike, modalitete njenog rješavanja i posebno financiranja, na savjetovanju je zaključeno da se ona razmotri na Savjetu za zaštitu spomenika kulture Hrvatske.

- Vrlo učestale krađe i pljačke kulturno-povijesnih predmeta na teritoriju Hrvatske, a osobito na njenom obalnom dijelu, su prijetjećih razmjera. U posljednje vrijeme izvršene krađe, kako u sakralnim objektima, tako i u muzejskim ustanovama, po svom karakteru ukazuju na dobro organizirane akcije usmjerene na najvrednije umjetnine. Radi toga je Republički zavod u svibnju 1974. g. predložio, da Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu hitno organizira sastanak odgovornih organa i organizacija u svrhu razmatranja problema i zajedničkog dogovora o poduzimanju neophodnih urgentnih akcija. Istodobno je Zavod dao prijedlog zainteresiranih predstavnika koji bi sudjelovali na tom sastanku, te predložio da će pripremiti uvodno izlaganje o ovoj problematici s prijedlozima za njeno rješavanje.

Zavod je, u vezi s time, odmah zamolio sve zavode za zaštitu spomenika kulture da najhitnije, tj. do 10. lipnja, dostave podatke o slučajevima krađe u posljednje tri godine na terenu svoga djelokruga rada. Ujedno, da izvjestite ovaj Zavod što su sa svoje strane poduzeli bilo u obliku upozorenja, okružnica, krivičnih prijava i sl, te sa kojim rezultatom.

Osim toga, smatrao je potrebnim da primljene podatke o nestalim predmetima, radi potpunije evidencije, nadopuni, te se od svih zavoda za zaštitu spomenika zatražila obavijest o dokumentaciji kojom Zavod raspolaže za ukradene predmete, te da li posjeduje barem fotodokumentaciju.

- Republički zavod je u svoj program rada za 1975. g. uvrstio zadatak da u suradnji s Republičkim sekretarijatom za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu obavi pripreme za savjetovanje o problemima krađa i pljačke spomenika kulture na području SR Hrvatske, a savjetovanje bi sazvaio spomenuti Republički sekretarijat.

- Nadalje, prilikom predlaganja Programa rada Savjeta za zaštitu spomenika kulture Hrvatske u novom sazivu, za razdoblje od dvije godine /1975-1977.g./, Republički zavod je među temama vrlo važnim za razmatranje Savjeta predvidio problematiku krađa, kao i stanja evidencije pokretnih spomenika kulture. Na konstituirajućoj sjednici u lipnju 1975. g. Savjet je zaključio da zbog aktualnosti, prioritetno budu tretirane navedene teme, i to na prvoj narednoj sjednici u jesen ove godine.

Nakon pregleda samo najvažnijih nastojanja i aktivnosti stručne službe za zaštitu spomenika kulture, kao i organa uprave, te najviših društveno-stručnih organa na polju muzejske i konzervatorske djelatnosti u Republici, bilo bi potrebno zabilježiti što se od toga konkretno realiziralo, odnosno, ostvaruje - barem u glavnim crtama - da bi se dobio što realniji uvid u postojeću situaciju.

Regionalni, kao i ostali zavodi za zaštitu spomenika kulture, vršili su evidenciju predmeta na terenu - temeljni preduvjet za sve zaštitne mjere i konzervatorsko-restauratorske radove u nedovoljnom opsegu prema objektivnim potrebama, štoviše, u reduciranom obimu od predloženog u godišnjim programima i razmjerno odobrenim financijskim sredstvima koje su fondovi za kulturu općina i Republike zavodima osiguravali. Povezano s time, nedostatan intenzitet rada na tom podatku rezultat je, s druge strane, deficitarnog stručnog kadra u zavodima za zaštitu spomenika. Navest ćemo radi boljeg poznavanja stanja: zavodi u Dubrovniku, Splitu i Zadru nemaju posebnog stručnjaka u prvom redu povjesničara umjetnosti čiji je rad usmjeren na pokretne spomenike; Regionalni zavod u Osijeku tek je to nedugo riješio jednom osobom; Regionalni zavod u Zagrebu, koji djeluje na teritoriju 49 općina, ima dva konzervatora - povjesničara umjetnosti koji obavljaju sve poslove na zaštiti pokretnih spomenika /osim poslova u vezi s konzervatorsko-restauratorskim zahvatima/; u Regionalnom zavodu u Splitu rade dva konzervatora-povjesničara umjetnosti, koji usporedno moraju rješavati i zadatke na nepokretnim spomenicima kulture.

U okviru rada na zaštiti pokretnog spomeničkog inventara može se uvrstiti i akcija Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture "Istraživanje i obrada stanja i problema zaštite glazbenog instrumentarija na području SR Hrvatske" koja se kontinuirano odvija od 1972. godine i financira iz sredstava Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti. U ovoj godini terenski rad na ovoj specijalnoj temi - do sada pretežno orijentiran na orgulje - u završnoj je fazi. Akcija se provodi timskim radom sa stalnim sudjelovanjem muzikologa - specijaliste za orgulje.

- Konzervatorska istraživanja i zaštita podmorskih arheoloških nalazišta i spomenika na području SR Hrvatske, također, je sustavna aktivnost Republičkog zavoda koju vodi već šest godina, i to financijskim sredstvima Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti. Akcija se obavlja u suradnji s pojedinim zainteresiranim organima, ustanovama, organizacijama i društveno-političkim zajednicama, koje su, i po zakonskim propisima, dužne da se brinu za spomeničko nasljeđe. Ovdje ne bismo ulazili u detalje rada i rezultate na ovoj specifičnoj zaštitnoj djelatnosti jer će se o tome posebno raspravljati na slijedećoj sjednici Savjeta. Navest ćemo samo neke podatke relevantne za našu temu, koje se odnose na suradnju sa Sekretarijatom za unutrašnje poslove. Tako je od 1969. g., kada je "RSUP razradio plan sinhroniziranih akcija i bio nosilac neophodne koordinacije sa službom javne sigurnosti na moru, graničnim mornaričkim jedinicama, lučkim kapetanijama, ribarskim inspekcijama i carinskom službom, kao i nabavom brzih glisera i helikoptera, služba javne sigurnosti na moru postala najdjelotvornije sredstvo zaštite spomenika našega primorja. U toku godine 1969. kontrolirano je 2.010 domaćih plovnih objekata, od čega ih je 1.511 zatečeno u kršenju propisa /75%/; od tih 1.511 prijestupnika izvršilo je teže prekršaje na moru 1.038, što konkretno znači da su od svaka 4 kontrolirana objekta 3 zatečena u prekršajima, a 2 u težem kršenju pozitivnih propisa. Što se tiče brodova strane zastave, situacija je isto tako ozbiljna. Naime, od 664 kontrolirana plovna objekta u prekr-

šajima je zatečeno 301, odnosno svako drugo pl. vilo. Pridodamo li tome činjenicu da se domaća i strana posada vrlo često kamuflirala ribolovom podvodnom puškom, a u stvari - što je u nizu slučajeva dokazano - vršila izviđanja, traženja i vađenja hidroarheoloških spomenika, onda je jasna ugroženost našeg jadranskog podmorja i opasnost svakodnevne pljačke spomeničke baštine". /Dasen Vrsalović: "Istraživanja i zaštita podmorskih arheoloških spomenika u SR Hrvatskoj", str. 88/.

- Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti prihvatio je 1972. godine da kontinuirano financira "Istraživanje i fiksiranje stanja etnoloških spomenika na području SR Hrvatske u cilju prikupljanja dokumentacije i proučavanja mogućnosti njihove zaštite". Ovu akciju inicirao je i provodi Republički zavod, s time da se od prošle godine akcija proširila sudjelovanjem ostalih zavoda za zaštitu spomenika i vodi se po jedinstvenoj metodologiji koju je izradio Republički zavod. U biti to je rad na evidentiranju i inventariziranju ove vrste spomenika, drugim riječima dobivanju osnovnog uvida u postojanje i karakter grđe na terenu, kako nepokretne, tako i pokretne, s prikupljanjem primarne dokumentacije. Rad se na terenu odvija u ekipama, u čijem su sastavu stručnjaci raznih disciplina /etnolozi-konzervatori, arhitekti, tehničari, etnolozi-kustosi, fotografi/.

Važno je još dodati da se zbog vrlo raširene pojave otuđivanja i nedozvoljenog sakupljanja što poduzimaju nakupci, u akciju uključilo i neposredno prikupljanje, odnosno otkup predmeta, koji prvenstveno prelaze na čuvanje u muzejsku ustanovu koja djeluje na terenu, gdje se obavlja evidencija. Prema tome ta akcija ima dvoznačnu zaštitnu funkciju, što još više ističe njeno značenje.

Planirano je da se ovaj dobro organizirani rad nastavi, sustavno i pojačano odvija, kako bi se što prije obuhvatio cijeli teritorij Republike, budući da se dosadašnjom akcijom mogao zahvatiti tek dio pojedinih regija.

- Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu u ožujku ove godine, na sastanku s predstavnicima svih zavoda za zaštitu spomenika kulture, postavio je zadatak da zavodi izrade prijedlog prioriternih objekata s pokretnim spomeničkim inventarom, s obzirom da je Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti u 1975. g. odvojio namjenski global sredstava /1.000.000,00 din/ za troškove postavljanja alarmnih uređaja protiv krađe. Prijedlozi svih zavoda pristigli su, usprkos naglašenjurgentnosti, u Republički zavod tek krajem mjeseca rujna. Pošto su neki zavodi predložili širu listu prioriternih objekata, bilo je potrebno izdvojiti one najprioritetnije, uzimajući u obzir prije svega spomeničku vrijednost predmeta, akumulaciju vrednota, lokaciju, mogućnosti čuvanja ljudskim faktorom i sl. Jedino je Zavod za zaštitu spomenika kulture u Dubrovniku dostavio troškovnike Tehno-zavoda za tri najprioritetnija objekta. Regionalni zavod u Zagrebu nije predložio prioriternu listu s obrazloženjem da "popis objekata u kojima se čuvaju pokretni spomenici kulture obuhvatio bi sve objekte našeg terena - sakralne, muzejske, stanove s privatnim zbirkama i dr., jer su svi jednako ugroženi i jednako nezaštićeni".

Radi neophodne suradnje Republički zavod je kontaktirao sa Republičkim sekretarijatom za unutrašnje poslove, koji je izrazio mišljenje da bi trebalo uvesti jedinstveni alarmni sistem za područje cijele Republike. Na temelju njegova kompetentnog mišljenja predlaže se odgovarajući sistem.

- Treba posebno istaći akciju koju je u toku ove godine inicirala Skupština općine Dubrovnik formiranjem specijalne komisije koju sačinjava predstavnik Izvršnog vijeća općine, Općinskog sekretarijata za unutrašnje poslove, Zavoda za zaštitu spomenika kulture i tehničko-građevinski stručnjak. Zadatak je komisije da sistematski pregleda sa stanovišta sigurnosti, stanje svih zgrada u kojima se nalaze spomenički premeti, te na temelju nalaza dađe podatke o potrebnim radovima specifikacijajući vrste osiguranja, počam od najelementarnijih. Rad komisije je u toku.

- Na polju čuvanja fondova naših muzeja i galerija, osobito mjera sigurnosti, kako tehničko-zaštitnih, tako i sredstvom ljudskog čuvanja, koji su poduzeti u posljednje doba može se konstatirati da su pozitivni pomoci uglavnom minimalni. Stanje upućuje na činjenicu da smo spremniji liječiti zadobivene rane s prognozom vrlo teškog zacjeljenja, nego da spriječimo preuboko ranjavanje naših muzejskih organizama, našeg kulturno-povijesnog bića.

Treba se dogoditi krađa u Strossmayerovoj galeriji, u Augustovom hramu u Puli, da bismo u tim prostorima, kao i prilikom izgradnje zgrade Arheološkog muzeja i Muzeja crkvene umjetnosti u Zadru instalirali alarmne uređaje; zatim krađa u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, da bi Restauratorski zavod JAZU u Zagrebu bio također opremljen alarmnim sistemom. Nakon pljačke koju je pretrpio Dubrovački muzej, za sada su radnici službe javne sigurnosti preuzeli permanentno noćno čuvanje, kao privremeni oblik sigurnosti.

Zabilježiti ćemo i aktivnosti sredstava javnog informiranja, najraširenijih medija - Radio-televizije Zagreb i dnevne štampe. U proteklih nekoliko godina oni su uglavnom samo registrirali događaj kriminalnih napada na najznačajnije slučajeve u trenutku njihova izvršenja /Strossmayerova galerija, Dubrovački muzej, Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu/. Televizija i radio Zagreb upriličili su i jednu emisiju - razgovor sa stručnjacima na temu otuđenja umjetničkih djela.

Povodom drske pljačke u Muzeju za umjetnost i obrt naš dnevni tisak, upravo zagrebački dnevnik "Večernji list" na senzacionalistički način, u smislu teme iz crne kronike, donio je ovu vijest na prvoj stranici lista. On je, na stupcima istog broja, prikazao situaciju, najblaže rečeno, vrlo paušalno, i na brzu ruku dao ocjenu rada ove muzejske ustanove i njenih radnika, prebacujući odgovornost isključivo na sam muzej.

Ovaj, premda najsumarniji pregled inicijativa, napisanih analiza i prijedloga, održanih rasprava, donesenih zaključaka, i usporedba s realizacijama, kako izvršenih tako i onih u toku,

navode na pitanje nije li se premalo od toga uvrstilo u saznanje, odgovornost i konkretna rješenja svih društvenih subjekata?

Pitanje ostavljamo otvorenim, podvlačeći pri tome da je društvena zajednica u cjelini baštinik kulturnih vrednota koje treba predati budućnosti.

Da bi se dobio što stvarniji prikaz otuđenja našeg kulturno-povijesnog bogatstva, još prošle godine, prikupili smo podatke o izvršenim krađama od svih zavoda za zaštitu spomenika kulture, o čemu smo uvodno već napomenuli.

Osim toga, Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu zamolio je sa svoje strane, u toku protekle godine, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove za takve podatke, te nam je primljenu dokumentaciju dao na korištenje početkom ovog mjeseca.

Raspoloživi podaci o učinjenim deliktima se odnose na razdoblje od 1970. do 1974. godine, s time, da smo u tabele uvrstili i one krađe izvršene u 1975. g. o kojima smo informirani.

U tabelama koje smo na temelju dobivenih podataka izradili nisu uvršteni podaci za pljačke podmorskih arheoloških nalazišta, kao i nedozvoljene trgovine takvim predmetima, jer je tih slučajeva vrlo mnogo i specifičnog su karaktera; o tim oblicima kriminaliteta bit će govora na predviđenoj sjednici Savjeta do kraja ove godine.

Podatke smo sistematizirali na tabele prema teritorijalnim područjima na kojima djeluju Regionalni zavodi za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu, te Zavodi za zaštitu spomenika kulture u Dubrovniku, Splitu i Zadru. S obzirom da na području nadležnosti Regionalnog zavoda u Splitu djeluju još tri zavoda, ograničili smo se u tabeli Regionalnog zavoda u Splitu na teritorij koji ne pokrivaju spomenuta tri zavoda.

Tabelarnom razradom želili smo prikazati neke kvalitativne kao i kvantitativne pokazatelje, koliko je to bilo moguće, zanimljive za analizu otuđenja kulturne baštine slijedom nekoliko posljednjih godina. Uvrstili smo, prema mogućnosti, i neke osnovne informacije relevantne za otkrivanje krivičnog djela, poduzete postupke i rezultate radnji Službe javne sigurnosti, što se navodi u primjedbi.

Na prvom mjestu grupirali smo podatke o učinjenoj krađi koji pokazuju njenu makro lokaciju u širem i užem geografskom određenju, zatim njenu mikro lokaciju, to jest, vrst zgrade, odnosno ustanove u kojoj se krađa dogodila; iza toga odredili smo predmet krađe, što je pobliže razrađeno u nekoliko vrsta i podvrsta:

- slikarstvo: a/ oltarne slike, portreti i sl.;
- b/ ikone
- kiparstvo: a/ skulpture; b/ reljefi
- zlatarstvo
- rukopisi i knjige
- oružje
- ostalo

Slijedeća rubrika u tabeli iskazuje za svaku pojedinu krađu ukupan broj otuđenih predmeta, a zatim se navodi od koga su dobiveni uvršteni podaci.

Sumirajući pokazatelje iz tabela proizlazi da je od 1970. godine bilo na teritoriju Hrvatske 92 kriminalna slučaja otuđenja koji se većinom mogu klasificirati kao provalne krađe. Teško je, međutim, odrediti ukupnu količinu otuđenih predmeta, jer je među podacima za više krađa iskazana samo vrst predmeta, a ne i njihov broj, te je dobiveni kvantitet sa približno 421 komad samo okvirna veličina.

Promatranjem kretanja krivičnih djela po godinama uočljivo iskače brojnost slučajeva u 1971. godini, da bi se u 1973. godini zabilježila najviša točka rasta. U odnosu na makro

lokaciju statistika pokazuje da je najveći broj delikata učinjen na području djelatnosti Regionalnog zavoda u Rijeci, zatim Regionalnog zavoda u Splitu, pa Zavoda u Zadru i Regionalnog zavoda u Zagrebu, nadalje na području Zavoda u Splitu i Dubrovniku koji pokrivaju teritorij općine Split, odnosno Dubrovnik, te konačno Regionalnog zavoda u Osijeku. Dakle, u slavonskoj regiji bila je u proteklom razdoblju najmanja učestalost krađa. S druge strane izrazito je vidljivo da je istarska regija na prvom mjestu bila izložena otuđivanju, uz nju područje srednje Dalmacije, i zatim sjevero-zapadne Hrvatske, konkretnije Hrvatsko zagorje. Može se konstatirati nadalje, da se na obalnom pojasu većina krađa dogodila u gradskim naseljima, dok u kontinentalnom dijelu Hrvatske pretežu slučajevi izvršeni u selima.

Analizirajući mikro lokaciju napada uočljiva je većina krađa izvršena u vjerskim zgradama, u prvom redu crkvama, zatim samostanima. Razmjerno su manje, ali ipak u posljednje vrijeme učestalo bili atakirani muzeji i galerije, kao i druge kulturne ustanove; u ovim ustanovama vidljiva je tendencija porasta. Zanimljivo je zabilježiti da od ukupnog broja krađa na dubrovačkom području gotovo 50% otpada na spomenute ustanove.

Prema približnim statističkim podacima objekt, tj. predmet napada su u najvećoj mjeri bile ikone. Najviše ih je otuđeno u dalmatinskom zaleđu oko Zadra. Na drugom mjestu se nalaze predmeti zlatarstva, prvenstveno liturgijski, kojih je najviše ukradeno u splitskoj općini i istarsko-kvarnerskoj regiji, a najmanje na području općine Dubrovnik i u Slavoniji. Treće su po redu slike /oltarne slike, portreti i dr./ kojih je najveći broj otuđen u gradu Dubrovniku, u Splitu i zatim u Istri.

Napomenut ćemo također da je poznat i jedan pokušaj skidanja srednjovjekovne freske sa zida u Stanciji Silić u Istri - objektu koji je napušten, lociran na izoliranom položaju oko 5 km daleko od Završja.

Kiparski radovi, osobito skulpture od drva, najčešće su bile predmet otuđivanja na terenu Regionalnog zavoda u Rijeci

i Zagrebu; procentualno vrlo malo u Slavoniji, na zadarskom i dubrovačkom terenu, dok se nešto više skulptura otuđilo u splitskom području. Ovoj skupini treba pribrojiti i refelje, među kojima heraldičkog karaktera. Vidljivo je da je predmet interesa bilo staro oružje, a u nekoliko slučajeva votivni predmeti - najčešće zlatni nakit. Iako su samo jedamput bile atakirane rukopisne knjige /zbirka u samostanu sv. Frane u Zadru/ učinjeni krimen je vrlo težak, jer je otuđeno 28 stranica s minijaturama iz tri knjige.

Jedan od glavnih čimbenika koji je pogodovao i omogućavao otuđivanje je općenito nedovoljna i neadekvatna zaštita naših kulturnih dobara.

Spomeničke vrijednosti često se nalaze na takvim mjestima da upravo izazivaju na krađu, tim više što nisu nadzirana, a nepostojanje najelementarnijih zapreka, počam od dobrog zaključavanja, čine ova djela gotovo kao ponuđena slučajnom namjerniku. Kako ih tek lako dobiva u ruke organizirani ili profesionalni kradljivac.

Kod muzejskih ustanova karakteristična je odsutnost onog primarnog sigurnosnog faktora - čuvarske službe, osobito noćne - što je uvjetovalo najteže gubitke kulturnog fonda.

Sigurno je da rat protiv nezakonite trgovine i krađe pretpostavlja odgovarajuću strategiju. Neka dosadašnja iskustva drugih, ukazuju da suzbijanje pojave počiva na razumnom povećanju rizika za učinitelja delikta, kao primjerice: da bude uhvaćen na samom djelu, da ostavi tragove; zatim rizika identifikacije umiješanih osoba i identifikacije ukradenog predmeta. Na planu tehničkih mjera opreza potrebno je što brže moguće pokrenuti uzburu, otežati odnošenje predmeta, produžiti vremenski rok potreban kradljivcu za izvršenje plana.

Konačno, grupirajući sredstva borbe, može se reći, da ona obuhvaćaju preventivne mjere - od izrade inventara spomeničke baštine, preko tehničkih sistema zaštite prilagođenih pojedinom predmetu i slučaju, kako od jednostavne solidne brave tako

do najsvremenijih elektronskih uređaja, ne zaboravljajući pri tom važnost ljudskog prisustva i intervencije te napokon mjera kojima je cilj da vrate otuđeno kulturno dobro i kažnjavaju delikte.

Polazeći od postojećeg stanja u sigurnosnoj zaštiti kulturnih vrijednosti i golemih opasnosti s tendencijom stalnog porasta i sve razvijenijeg kriminaliteta, što ih sve to više ugrožavaju, predložiti ćemo sve ono što smatramo da će pozitivno djelovati i što je potrebno poduzeti u borbi za djelotvorniju zaštitu i očuvanje spomenika kulture u Republici.

U izradi prijedloga koristili smo se mišljenjem stručnjaka našeg Sekretarijata za unutrašnje poslove, iskustvima, preporukama i mišljenjima međunarodnih, prvenstveno UNESCO-vih organa, organizacija i grupa stručnjaka, te nekih zemalja.

Činjenica da su prijedlozi po svom značaju različiti, zahtijeva od nas da ih pokušamo razvrstati. Na jednoj strani da definiramo one, koji se dugoročnije realiziraju i traže stalan, kontinuirani rad, a na drugoj strani one prijedloge koji mogu biti odmah inicirani i brže riješeni.

Prijedlozi dugotrajnijeg kontinuiranog ostvarivanja

S l u ž b a z a z a š t i t u s p o m e n i k a k u l t u r e

trebala bi:

- evidentirati, ubrzano i planski, te proučavati sve vrste građe na terenu SR Hrvatske za koju se smatra da ima spomenički značaj, uz izradu primarne dokumentacije /fotografska, opisna/;
- izrađivati popise objekata u kojima se nalaze pokretni spomenici kulture, odnosno prema potrebi, popise pojedinačnih spomeničkih predmeta po prioritetu instaliranja alarmnih signala i sistema, polazeći od vrijednosti spomenika i, po mogućnosti,

ocjene ugroženosti. Treba voditi računa da tehničko-sigurnosne mjere budu usklađene s vrijednošću predmeta što ih treba zaštititi.

Na temelju prioriternih popisa, u suradnji s organima javne sigurnosti i s izvođačem alarmnih signala, proučiti i utvrditi za svaki konkretni slučaj potrebne tehničko-sigurnosne radove, da bi se izradili odgovarajući troškovnici, te moglo barem aproksimativno planirati financijska sredstva godišnjim i višegodišnjim programima;

- pratiti i što bolje poznavati široki spektar alarmnih signala i složenijih sistema, koji se danas proizvode i dalje usavršavaju;
- upoznavati s tim tehničkim sredstvima sve zainteresirane: organiziranjem povremenih demonstracija, instruktaza, eventualnih seminara, u suradnji s kompetentnim stručnjacima, kako u zemlji, tako i iz inozemstva;
- organizirati i provoditi, u okviru Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, snimanja kolor-dijapozitiva onih djela najviših spomeničkih kategorija, kod kojih je takva dokumentacija u boji važna;
- izraditi metodologiju za objavljivanje Inventara spomenika kulture SR Hrvatske, što se predviđa Srednjoročnim planom razvoja zaštite spomenika kulture za razdoblje 1976-1980. g., te nakon toga pristupiti njegovu sistematskom objavljivanju;
- objavljivati povremeno posebne publikacije s fotografijama otuđenih predmeta i dostavljati ih organima nadležnim za traganje, kako u zemlji, tako i u inozemstvu;
- pratiti aktivno krivični postupak u svim njegovim fazama.

Pogrešno je shvaćanje, da su organi javne sigurnosti, javnog tužništva, suda i ostali, dužni informirati službu zaštite spomenika kulture o toku i rezultatima istrage, a da služba zaštite ne postavi svoj pismeni zahtjev ili uputi ovlaštenu osobu radi uvida u krivični spis.

O toku krivičnog postupka nadležni zavod za zaštitu spomenika treba, u slučajevima društvenog vlasništva pokretnih spomenika kulture, obavještavati Općinsku skupštinu, Općinsko javno pravobranilaštvo - koje bi moralo pokretati adhezione postupke - a u nekim slučajevima i vlasnika spomenika, čime bi tok krivičnog postupka bio izvjesniji i, konačno rezultat poznat zavodima za zaštitu spomenika kulture. Uočeno je, naime, da zavodi o mnogim slučajevima ne znaju rezultat istrage, odnosno krivičnog postupka;

- predvidjeti formiranje odjela u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture, iniciranog ove godine otvaranjem radnog mjesta referenta za pitanja općenarodne obrane i društvene samozaštite. Ova referada treba prerasti u ođjel koji bi se među ostalim zadacima posebno trebao baviti i rješavanjem problema otuđenja kulturnog nasljeđa, ilegalne trgovine, modaliteta zaštite itd. u svrhu ograničavanja i suzbijanja svih negativnih pojava /takav je odsjek formiralo više zemalja, među njima i austrijska služba zaštite/.

Radi što veće efikasnosti potrebno je uspostaviti koordinaciju i transmisiju preko referenata za te poslove u ostalim zavodima za zaštitu spomenika kulture;

- osigurati u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture, unutrašnjom organizacijom i sistematizacijom, rad stručnjaka isključivo za poslove nadzora nad provođenjem mjera zaštite u ustanovama koje čuvaju spomenike /u smislu čl. 48. Zakona o zaštiti spomenika kulture/ ukoliko se želi postići stvarno funkcioniranje nadziranja zaštitnih mjera.

S obzirom na dobru organiziranost arhivske službe u Republici, nadzor nad provođenjem mjera u ovim ustanovama se već sada obavlja unutar same arhivske službe na adekvatan način;

- nadzirati u suradnji s muzejskim stručnjacima trgovine antikvitetima /konkretno u Zagrebu trgovina "Posrednik"/, te predvidjeti za taj rad čvršće propise u Zakonu o zaštiti spomenika kulture;

- reambulirati i nadzirati češćim obilascima stručnjaka zavoda za zaštitu spomenika cijeli teren, a posebno objekte koji se smatraju ugroženijima.

Predlaže se da:

R e p u b l i č k i s e k r e t a r i j a t z a
u n u t r a š n j e p o s l o v e

- pokrene preko svojih jedinica i kontrolira provođenje organiziranog nadzora: u gradovima i većim naseljima češćim obilascima pozornika, osobito tijekom noći, svih zgrada u kojima se nalaze kulturne vrijednosti; motoriziranim patrolama pojačati nadzor u manjim naseljima i selima, posebno spomeničkih objekata izvan naselja, na osami.

Primjećeno je da je na obalnom području, gdje je gustoća spomenika izrazito velika, osobito nedovoljan nadzor izvan turističke sezone.

- pojača praćenje i kontrolu kretanja nakupaca na terenu, koji sakupljaju predmete tradicijskog značaja ili narodnog stvaralaštva. Ta³aktivnost u posljednje vrijeme vrlo proširila;
- vodi ažurne evidencije učinitelja, nakupaca, posrednika, preuzimača i drugih osoba koje su sudjelovale, ili su umiješane u otuđenje predmeta, eventualno i pojedine vrste obrtnika koji po svojoj struci mogu pripomoći kriminalno djelo. Još više treba nadzirati takve osobe, ako su periodično nezaposlene;
- vodi evidenciju kretanja navedenih osoba;
- poduzima preko Interpola prikupljanje podataka o inozemnim i našim nakupcima, posrednicima, preuzimačima, kao i svim osobama koje se interesiraju za kulturna dobra, radi vođenja ažurne evidencije i praćenja takvih osoba prilikom kretanja po našoj zemlji;

- prati analitički sve pojavne oblike otuđenja, forme i metode izvršenja djela, objekt napada, uzroke i uvjete koji su pridonijeli ili omogućili vršenje delikata /ovakvu formulaciju zadatka dao je viši inspektor RSOP-a D. Modly u Priručniku tog sekretarijata/;
- prati i proučava, po mogućnosti, ponašanje osobito kolekcionara novijeg datuma;
- uvede praksu da ostatak filma koji preostaje radniku SJS nakon završene akcije bude upotrebljen za snimanje spomenika kulture, jer će na taj način radnici SJS bolje upoznati spomenike, lakše se orijentirati, te otkriti njegovu pristupačnost i izloženost opasnostima od krađe;
- organizira i provodi edukaciju radnika organa javne sigurnosti u stjecanju znanja o predmetima koji se smatraju spomenicima i kulturno-povijesnim vrijednostima, te zaštitnih zadataka, i to u suradnji sa službom zaštite spomenika kulture.

U ovaj kontinuirani i sistematski rad bilo bi potrebno uključiti, kako muzejske stručnjake, tako i bibliotekare i arhiviste, i to ne samo radi pružanja stručne i specijalističke pomoći službi zaštite spomenika kulture i njenom deficitarnom kadru, nego i kao nužni oblik povezivanja akcija svih subjekata kojima je povjereno čuvanje i zaštita naše kulturne baštine;

- organizira povremeno informiranje stručnjaka koji rade u zaštiti spomenika kulture, muzejskih radnika, kao i crkvenih osoba koje upravljaju i neposredno su odgovorne za čuvanje pokretnih spomeničkih predmeta, i to sa svim stručnim detaljima - o formama i metodama izvršenih delikata i pokušaja, uzrocima i uvjetima koji su im pridonijeli ili ih omogućili - kako bi se proširilo znanje o načinima i tehnikama otuđivanja koje je danas u ovim krugovima nedovoljno.

Potrebno je u razumnom roku održati sastanak sa svim zainteresiranim, radi informiranja o poduzetim akcijama i postignutim rezultatima u vezi s naprijed navedenim prijedlozima.

Bilo bi korisno nastaviti ovaj oblik informiranja povremenim organiziranjem sastanaka.

U pogledu prijedloga koji se odnose na zaštitu muzejsko-galerijskih fondova u ustanovama u SR Hrvatskoj, smatramo da je potrebno ovdje ponoviti, tj. aktualizirati zaključke koje je donio Savjet za zaštitu spomenika kulture Hrvatske 1973. godine, na temelju uvodno spomenutog elaborata Republičkog zavoda za zaštitu spomenika /"Problemi zaštite spomenika kulture u muzejima i galerijama SR Hrvatske"/.

Izdvajamo samo one zaključke koji su relevantni za poduzimanje mjera sigurnosti.

M u z e j s k o - g a l e r i j s k e u s t a n o v e

trebale bi:

- uspostaviti, odnosno pojačati suradnju s organima Službe javne sigurnosti radi poduzimanja mjera u interesu boljeg čuvanja od krađa /intenzivniji nadzor pozornika, specijalno čuvanje u toku održavanja značajnih izložbi, napose kod izlaganja dragocjenosti i dr./;
- organizirati dobru čuvarsku službu, posebno za noćno čuvanje;
- podnositi razrađene i argumentirane zahtjeve za dodjelu namjenskih sredstava, kako za radove na tekućem održavanju muzejskih zgrada, uređenju muzejskog prostora, njegovom proširenju i sl., tako i za nabavu tehničke opreme koja će, u zavisnosti s vrstama, karakterom i spomeničkom vrijednosti muzejske građe, osigurati njeno čuvanje i zaštitu;
- vršiti ažurno inventiranje muzejske građe, a što prije inventirati građu koja do sada nije inventirana;

Z a j e d n i c a m u z e j a

trebala bi:

- inicirati plansku akciju na ažuriranju zaostataka u inventiranju muzejske građe, s time da izradi projekt akcije s financijskim pokazateljima i da bude njen nosilac, da postavi detaljan model rada, te da preuzme organizaciju provedbe u stručnom i tehničkom smislu, o čemu bi Muzejski savjet Hrvatske dao svoje mišljenje;
- nastaviti inicijativu na utvrđivanju modaliteta za najpovoljnije osiguranje svih muzejsko-galerijskih fundusa kod Osiguravajućeg zavoda.

Savjet za zaštitu spomenika kulture Hrvatske predložit će

M u z e j s k o m s a v j e t u H r v a t s k e

- da formira stalnu stručnu komisiju za ocjenu projekata adaptacije i izgradnje novih muzejskih zgrada koja bi posebno vodila računa o sigurnosnim mjerama kako protiv krađe, požara i drugih elementarnih nepogoda i nesreća, tako i ostalih zaštitnih zadataka klimatološkog karaktera;
- da imenuje posebnu komisiju stručnjaka koja bi u suradnji sa službom zaštite obrađivala i utvrđivala listu muzeja i galerija u SR Hrvatskoj radi prioriteta uvođenja alarmnih uređaja.

Savjet za zaštitu spomenika kulture Hrvatske predložit će

R e p u b l i č k o j s a m o u p r a v n o j i n t e r e s n o j z a j e d n i c i u o b l a s t i k u l t u r e

- da osigurava sredstva za realizaciju programom predviđene dinamike rada na ažuriranju inventara muzejsko-galerijskih ustanova, jer akcija, po svojoj važnosti i urgentnosti, zahtijeva financiranje iz republičkih izvora;

- da osigurava sredstva za sustavno fotografiranje spomenika O i I spomeničke kategorije u fundusima muzejsko-galerijskih ^{ustanova} na cijelom području SR Hrvatske.

Osim toga da:

- osigurava namjenska sredstva za ubrzani, programom predviđeni rad na evidentiranju pokretnih spomenika kulture na terenu Republike;
- osigurava namjenska sredstva za instaliranje alarmnih sistema u objektima s pokretnim spomenicima kulture ili ra pojedinačnim predmetima, na temelju prioriternih lista;
- osigurava sredstva za objavljivanje posebnih publikacija s fotografijama ukradenih kulturnih dobara, zatim za snimanje kolor-dijapozitiva djela najviših spomeničkih kategorija, kao i drugih povremenih akcija koje će služba zaštite sukcesivno programirati /npr. sastanci, savjetovanja, seminari/.

Savjet za zaštitu spomenika kulture predložit će

R e p u b l i č k o m s e k r e t a r i j a t u z a
p r o s v j e t u , k u l t u r u i f i z i č k u k u l t u r u .

- da preuzme inicijativu i založi se u općinama da Izvršna vijeća općinskih skupština u cijeloj SR Hrvatskoj formiraju, svaka za svoje područje, a po uzoru na općinu Dubrovnik - posebnu komisiju sastavljenu od predstavnika Izvršnog vijeća SO, općinskog organa javne sigurnosti, nadležnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i odgovarajućeg tehničkog stručnjaka, koja bi sukcesivno pregledala sve objekte sa spomeničkim inventarom ili važnim pojedinačnim pokretnim spomenicima, da bi sa stanovišta osiguranja prvenstveno od krađe i požara, konstatala tehničko stanje zgrada i podnijela izvještaje koji bi sadržavali opis potrebnih radova i sigurnosno-tehničkih elemenata, počam od najtradicionalnijih, kao što su primjerice suvremene sigurnosne brave, zaključani zasuni itd. Na temelju nala-

za komisije treba se pristupiti izradi troškovnika, kako bi se stvorila realna podloga za osiguravanje sredstava u općinskim skupštinama, a time i provedba tehničkih mjera. U ostvarivanje tog zadatka trebale bi se uključiti i Samoupravne interesne zajednice za kulturu na općinskoj razini.

- organizira sastanak s crkvenim osobama koje upravljaju spomeničkim objektima i inventarima, kako bi se osobito ukazalo na njihovu odgovornost kao neposrednih čuvara vrijednosti od općeg interesa, predočivši sve dimenzije situacije; da se također detaljno informiraju o elementarnim načinima zaštićivanja i važnosti njihove provedbe.

Moguće je to eventualno riješiti i cirkularnim pismom;

- upozoriti, isto tako, cirkularnim pismom sve crkvene forume i vjerske zajednice o potrebi da se posjećivanje turista i grupa u sakralne objekte ograniči na određeno vrijeme, tj. "vrijeme posjete", s time da se o tome obavijeste turističke agencije, odnosno da se ti podaci uvrste u turističke vodiče i prospekte. Potrebno je da se u vrijeme posjete organizira prisutnost odgovorne osobe;

Osim toga, da se odvratiti upozorenjima i zabrani građanima koji posjeduju ključeve crkvenih objekata /zvonari i dr./ da turistima povjeravaju ključeve i dopuštaju da sami posjete objekte, posebno one izvan naselja, na osami.

Z a k o n o d a v s t v o

Potrebno je ukazati na apsurdnu neusklađenost kaznenih krivičnih odredbi Zakona o zaštiti spomenika kulture s Krivičnim zakonom.

Napominjemo da su zapriječene kazne u važećem Zakonu o zaštiti spomenika kulture /N.N. br. 7/1967./ niže od onih koje predviđa KZ /čl. 257. - oštećenje tuđe stvari i čl. 254. koji se odnosi na utaju/ na krivična djela počinjena u odnosu na objekte

koji nemaju svojstvo spomenika kulture. Stoga je prijeko potrebno:

- prilikom donošenja novog Zakona o zaštiti spomenika kulture propisati oštrije sankcije u slučajevima kad se radi o krivičnim djelima počinjenim u vezi sa spomenicima kulture.

Istodobno se zalažemo da opisi krivičnih djela počinjenih u vezi sa spomenicima kulture i propisane sankcije, postanu sadržaj Krivičnog zakona koji ima daleko rasprostranjeniju primjenu nego lex specialis - Zakon o zaštiti spomenika kulture /analogno s uvrštavanjem krivičnog djela uništenja ili prikrivanja arhivske građe čl. 264.a KZa/.

Budući da je u pripremi donošenje novog Krivičnog zakona, smatramo da bi najhitnije trebalo: - utvrditi prijedlog opisa krivičnih djela počinjenih u vezi sa spomenicima kulture; i - predvidjeti oštrije sankcije za spomenuta krivična djela u odnosu na propisane sankcije za analogna krivična djela počinjena na predmetima koji nemaju svojstvo spomenika.

Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu kao nosilac stručne obrade teksta novog Zakona o zaštiti spomenika kulture trebao bi izraditi prijedlog opisa krivičnih djela i sankcija, te ga podnijeti nadležnom tijelu za izradu novog Krivičnog zakona.

Isto tako prilikom donošenja novog Zakona o inspekcijama trebalo bi u okviru predviđenog formiranja inspekcije zaštite spomenika kulture proširiti taj inspektorat posebnom inspekcijom zaštite u muzejskoj i bibliotečnoj djelatnosti.

- Smatramo i zalažemo se da spomenici kulture kao zaštićeno dobro od općeg interesa, uzimajući u obzir da se djelatnost zaštite tretira kao opće društvena potreba na razini Republike, dobiju tome adekvatno mjesto u društvenoj samozaštiti. To tim više, što je zaštita spomenika kulture djelatnost od posebnog društvenog interesa. Trebalo bi zakonskim propisima u Zakonu o društvenoj samozaštiti regulirati za ovu posebnu oblast oblike samozaštite, zadatke i način provođenja, te u skladu s time utvrditi posebne izvore i način financiranja.

Istodobno neophodno je da organi i organizacije zaštite spomenika, te ustanove koje čuvaju spomenike donesu opće akte sa razrađenim specifičnim elementima samozaštite u spomenutim radnim organizacijama.

Očekujemo da će upravo ova rasprava pridonijeti definiranju navedene inicijative, a zauzeti stavovi mogli bi poslužiti za formuliranje dopune odredaba Nacrta zakona o osnovama društvene samozaštite.

S u d s t v o

Sve je očitija potreba mijenjanja kaznene politike sudova, s time, da se pooštire izrečene kazne učinocima krivičnih djela koja su u vezi sa spomenicima kulture. Spomenik kulture, kao dobro od općeg interesa, posebno je ugroženo krađama, pljačkama, nedozvoljenom trgovinom, a počinitelji navedenih krivičnih djela su iz tog razloga osobito društveno opasni. Kaznena politika, uz druge faktore, svakako može utjecati na smanjenje spomenutih negativnih aktivnosti koje su usmjerene na otuđivanje našeg kulturnog nasljeđa.

Sudovi često, interpretirajući Zakon o zaštiti spomenika kulture, ne uvažavaju osnovno načelo zaštite ex lege, pozivajući se na formalni moment upisa spomenika u registar spomenika kulture.

Kako je ovaj nesporazum između duha i slova Zakona s jedne, a sudske prakse s druge strane, trajne naravi, trebalo bi svakako poduzeti mjere da se primjerice savjetovanjem o spornim pitanjima materijalnog prava i prakse sudova, načelnim odlukama i kroz stručnu literaturu što potpunije objasni princip i oblik zaštite ex lege, i time osigura pravna sudska zaštita spomenika kulture.

Smatramo da je sadašnja kaznena sudska praksa u odnosu na krivična djela krađe i pljačke pokretnih spomenika neadekvatna, jer su kazne često uvjetne, vrlo niske i nikako ne postižu svrhu kažnjavanja.

Naši sudovi imaju i poseban odnos prema osobama stranog državljanstva. Kazne su nedopustivo blage, a takav stav obrazlaže se posebnim obzirima prema turističkoj privredi, zaboravljajući pri tom da su upravo spomenici kulture privlačna snaga koja mijenja tok čitavih turističkih migracija u svjetskim turističkim gibanjima, te da je zbog toga posebno potrebna pojačana zaštita tog spomeničkog blaga.

Bilo bi potrebno dosadašnju sudsku praksu mijenjati adekvatnom primjenom zakonskih propisa o zaštiti spomenika kulture u sudskom postupku.

Identična je situacija u prekršajnom postupku, te smatramo da samo nadležni organi - Sekretarijat za opću upravu i pravosuđe, Vrhovni sud, drugostepeni i prvostepeni organi sudova, suci za prekršaje i vijeća za prekršaje - mogu sustavnim mjerama mijenjati dosadašnje pristupe i praksu.

Smatramo da među mjerama koje mogu djelotvornije utjecati na suzbijanje protuzakornitog iznošenja i izvoza predmeta spomeničkog karaktera u inozemstvo treba pledirati za koordinirani rad organa carine, javne sigurnosti i stručnih ustanova, prije svega službe zaštite spomenika kulture, kao i svih građana. Posebno treba razviti saznanje o važnosti dojavljivanja podataka u sumnjivim slučajevima, da bi se pravovremeno moglo intervenirati na graničnim prelazima.

O r g a n i c a r i n e

trebali bi:

- voditi ažurne evidencije osoba i organizacija koje su registrirane na djelu ilegalnog prenošenja ili izvoza predmeta, odnosno krijumčarenja u inozemstvo;
- voditi ažurne evidencije predmeta spomeničkog značaja koji su zaustavljeni ili zaplijenjeni prilikom bespravnog prelaženja izvan granica naše zemlje; podatke o ovim predmetima, po mogućnosti s fotografijama, bilo bi potrebno redovito objavljivati u glasilu organa carine.

Prijedlozi za bržu, kratkoročniju realizaciju

S l u ž b a z a š t i t e s p o m e n i k a k u l t u r e

trebala bi:

- izraditi, što prije, prema današnjem stanju evidencije pokretnih spomenika, popise objekata i ustanova u kojima se nalaze kulturno-povijesne vrijednosti, i to po područjima općina - svaki zavod za teren svoje djelatnosti - te ih dostaviti općinskom organu javne sigurnosti radi organiziranja njihova nadzora;
- založiti se i inzistirati da se što prije realizira inicijativa pokrenuta na saveznoj razini radi utvrđivanja, izrade i upotrebe unificiranih službenih dozvola za izvoz predmeta, odnosno spomenika u inozemstvo, koje će biti propisane i važeće za teritorij SFRJ, da bi se na taj način olakšalo snalaženje i rad carinskih organa s obzirom na postojeće velike raznolikosti u izdavanju tih dozvola na području Jugoslavije;
- izraditi i što prije tiskati letak namijenjen turistima, s upozorenjem na vežeće propise zaštite spomenika kulture u pogledu nabave predmeta spomeničkog značaja i iznošenja preko granica naše zemlje. Ovaj letak na nekoliko glavnih svjetskih jezika trebalo bi što prije distribuirati na sve kopnene, morske i zračne granične prelaze.

M u z e j s k o - g a l e r i j s k e u s t a n o v e

trebale bi:

- izraditi što prije, - svaka ustanova za sebe, - u suradnji s organima javne sigurnosti i izvođačem alarmnih uređaja, program s troškovnikom svih potrebnih tehničko-sigurnosnih mjera, postavljanja alarmnih signala i sistema, vodeći računa o karakteru

i vrijednosti fundusa ustanove, kao i pojedinačnih zbirki i predmeta.

Ove programe s troškovnicima razmatrala bi posebna stručna komisija Muzejskog savjeta Hrvatske radi utvrđivanja prioriteta realizacije i daljnjeg planiranja, osobito sa stanovišta osiguravanja odgovarajućih financijskih sredstava.

Trebalo bi predložiti da

M u z e j s k i s a v j e t H r v a t s k e

- preporučiti općinskim skupštinama i Samoupravnim interesnim zajednicama za kulturu da muzejsko-galerijskim ustanovama osiguravaju namjenska sredstva za provođenje suvremenih tehničkih uvjeta čuvanja za organiziranje prijeko potrebne čuvarske službe, kao i za sustavno fotografsko snimanje spomeničkih vrijednosti u njihovim fundusima, /osim spomenika O i I spomeničke kategorije/.

Osim toga bilo bi potrebno:

- uključiti u najvećoj mogućoj mjeri cijelo stanovništvo, koristeći između ostalog oblike koje predviđa Nacrt Zakona o društvenoj samozaštiti, štoviše, te oblike maksimalno razviti i proširiti;
- aktivirati stručna društva da u okviru svoga rada osobitu pažnju usmjeravaju na otklanjanje i ograničavanje pojava otuđivanja naše kulturne baštine;
- izraditi sistem međusobnog informiranja svih zainteresiranih faktora radi što čvršćeg povezivanja;
- osigurati pravovremeno dojavljivanje organima unutrašnjih poslova svih osoba koje se interesiraju za kulturna dobra radi identifikacije i poduzimanja odgovarajućih mjera;

- objaviti vrlo brzo i na velikom teritorijalnom prostoru vijest o učinjenom krivičnom djelu. Prijavu bi trebao pratiti precizan opis predmeta, kako bi zemlja, na čijem se teritoriju traži predmet - dospio nedopuštenom trgovinom - mogla efikasno djelovati;

Eksperti UNESCO-a između ostalog preporučuju:

- da se kod javnosti razvije osjetljivije poštovanje prema nacionalnoj kulturnoj baštini, a preko toga i prema nasljeđu cijelog čovječanstva, da se bolje upozna važnost i štete koje joj se nanose pljačkama, krađama i ilegalnom trgovinom;
- na polju školskog obrazovanja da se akcija usmjeri na udžbenike i obrazovne programe, i to na svim razinama, stimulirajući poznavanje kulturno-povijesnog bogatstva svoje zemlje i razvijanje poštivanja tih vrijednosti koje su zajedničko dobro čovječanstva;
- budući da turizam donosi i štete spomeničkim fondovima zemalja, potrebno je turiste upozoravati na respektiranje kulturnih dobara, primjerice napomenama u turističkim vodičima, prospektima itd; na tom je polju poželjna suradnja svih sudionika u turističkoj privredi.

Pridodat ćemo na ovom mjestu da smatramo korisnim da turističke agencije koje ugovaraju dugotrajnije aranžmane s inozemnim velikim privrednim organizacijama, informiraju u publikacijama i katalozima tih poduzeća o propisima koji se odnose na zaštitu spomenika, pogotovo na one odredbe u vezi s izvozom u inozemstvo.

Spomenuti eksperti se nadalje zalažu da treba koristiti sredstva javnog obavješavanja radi publiciteta koji zahtijeva pojava krađa i protuzakonite trgovine. Ovi mediji ne bi se smjeli ograničavati samo na upozorenja o krađama u trenutku kada su utvrđene - što je sada najčešća praksa. Javnost treba, također,

upoznati i sa činjenicom da su nestali predmeti pronađeni, odnosno ukazati na sve čimbenike koji otežavaju prodaju takvih predmeta, te da prema tome većina takvih krađa nije rentabilna.

Stručnjaci međunarodnih policijskih i carinskih organizacija naglašavaju važnost poticanja i oblikovanja javnog mišljenja, kao činioca koji bi olakšao dužnost policije i carine u otkrivanju i suzbijanju kriminaliteta vezanog za kulturna dobra.

Smatramo, konačno, da borba protiv otuđivanja našeg kulturnog bogatstva neophodno zahtijeva najveće zalaganje svih društvenih subjekata, cijele društvene zajednice koja je nosilac baštine i njen legitimni korisnik. Ali istodobno ona je i nosilac odgovornosti za njenu zaštitu, sigurnosti od svake agresije, odgovornosti da sačuva kulturne vrijednosti koje je preuzela, kao i one koje stvara za pokoljenja koja dolaze. Svaki segment društva svojim djelokrugom rada treba u tome sudjelovati. Sigurno je da samo dobro organiziranim i koordiniranim radom svih čimbenika, funkcionirajući kao potpun organizam, možemo očekivati željeni rezultat.

Svjesni smo da su izneseni prijedlozi samo početna inicijativa, zato plediramo da se nadopune.

No, bez sumnje, trebat će ih stalno dopunjavati, pratiti iskustva i postupke, revidirati ih, unapređivati rad novim mjerama, pojačati zajedničku budnost u očuvanju našeg općeg dobra.